

Metodologia cercetării istorice și metodice

CARACTERUL LUCRĂRILOR METODICE DE ISTORIE ȘI STRUCTURA LOR

LUCIA GEORGIAN

Lucrările metodice de istorie reprezintă finalizarea unei activități de cercetare științifică, axată pe problemele predării acestei discipline în școală și avînd ca scop atît perfecționarea conținutului învățămîntului istoriei (programe, manuale, noi regrupări ale materiei de studiu etc.), cît și a formelor sale de organizare.

Deși strîns legată de cercetarea istorică, ale cărei rezultate asigură conținutul științific al predării, cercetarea în domeniul metodicii istoriei se deosebește fundamental de aceasta, atît prin modul de abordare a problemelor, cît și prin metodele pe care le folosește. Cercetătorul privește faptele și fenomenele istorice dintr-un punct de vedere distinct de al istoricului, în funcție de rolul pe care ele îl au în realizarea scopului formativ-educativ al procesului de învățămînt. De aici și necesitatea unui sistem mai larg de referințe care să cuprindă pe lîngă reperele proprii și pe cele ale unor științe ca : pedagogia, psihologia, logica, sociologia, ale căror determinări și concluzii le folosește. Pe lîngă cunoașterea principiilor metodologice de bază și a tehnicilor specifice de investigație, i se cere cercetătorului o pregătire multidisciplinară. Bibliografia orientativă cuprinde un număr extrem de redus de lucrări care abordează tema cercetării de metodica istoriei, dar oferă surse mai bogate de informație în domeniul metodologiei cercetării pedagogice, elucidînd atît problemele teoretice, cît și aspectele tehnice ale activității de cercetare¹.

¹ Cităm lucrările consultate pentru elaborarea acestui articol : V. Bunescu, *Orientări metodologice noi în cercetările de didactică*, în „Studii și cercetări de didactică modernă”, EDP, 1967, p. 7—24 ; V. Bunescu, A. Cazacu, E. Csengeri, *Ipoteza în cercetarea pedagogică*, în „Revista de Pedagogie”, 1966, nr. 6, p. 78—79 ; R. Dăscălescu, *Experiență și experiment în cercetarea pedagogică*, în „Revista de Pedagogie”, nr. 7—8, 1969, p. 86—91 ; Stanciu Stoian, *Cercetarea pedagogică, Aspecte metodologice*, E.P., 1969, 238 p. ; M. Timofte, L. Ghivirigă, *Etapetele muncii de cercetare*, în „Revista de Pedagogie”, nr. 2, martie-aprilie 1959, p. 105—110, nr. 3, mai-iunie 1959, p. 100—107 și nr. 4 iulie-august 1959, p. 109—112. Menționăm și lucrările unor autori străini : N. I. Beveridge, *Arta cercetării științifice*, Ed. științifică, 1968, 260 p. ; Good W., Corter, Douglas, E. Scates, *Methods of Research, Educational, Psychological, Sociological*, New York, Appleton-Century-Crofts, 1954, XX + 920 p. ; E. Planchard, *La Recherche en pédagogie*, Édi-

Spre deosebire de cercetarea istorică ale cărei investigații se desfășoară mai ales în arhive și biblioteci, cercetarea de metodica istoriei se realizează mai ales în școală. Cercetătorul trebuie să fie la curent cu problemele de conținut ale predării la nivelul celor mai recente descoperiri și concluzii ale științei istorice. Dar accentul cade pe istorie ca obiect de învățămînt — pe volumul de cunoștințe prevăzut de programele școlare, pe selecționarea acestora din punctul de vedere al importanței lor istorice și educative, în funcție de particularitățile de vîrstă ale elevilor etc. Cercetarea de metodica istoriei urmărește descoperiri în domeniul științei istorice. Ea caută să demonstreze valoarea unei experiențe didactice, să găsească cele mai potrivite căi pentru aplicarea legilor cunoașterii în predarea istoriei, să elaboreze sisteme de metode și procedee cu maximă eficiență în realizarea scopului informațional și formativ al disciplinei noastre, să sprijine îmbunătățirea programelor și manualelor școlare. Fără a renunța la studiul principiilor de bază și la generalizări, cercetarea de metodică are un predominant caracter aplicativ.

Cercetătorului în domeniul metodicii predării istoriei i se cer, pe lîngă pregătirea de specialitate, temeinice cunoștințe de pedagogie și psihologie, și o legătură nemijlocită cu practica. Faptul că predarea istoriei în școală se realizează în corelație cu celelalte obiecte din planul de învățămînt îi impune și cunoașterea, măcar în linii mari, a problemelor legate de predarea acestor discipline. Necesitatea de a aborda fenomenul procesului de învățămînt în toate laturile lui, conferă cercetării metodice, ca și celorlalte tipuri de cercetare în domeniul didacticii, un caracter interdisciplinar.

Specificul cercetării științifice în domeniul metodicii istoriei se reflectă și în conținutul lucrărilor care sînt rodul acestei cercetări, valorificînd rezultatele ei.

Activitatea de cercetare metodică se desfășoară în cadrul unui proces de cunoaștere în învățămînt, deosebit de cunoașterea științifică prin faptul că se realizează sub conducerea profesorului și are la bază un material preluat din patrimoniul științei istorice, selectat și prelucrat în programele de învățămînt, în lumina sarcinilor generale ale școlii. De aici rezultă un anumit raport între conținutul istoric propriu zis al lucrării metodico-științifice de istorie și cel pedagogic. Ce și cît vom expune în lucrare din problemele de

tions Nauvelarts, 1967, 306 p.; I. V. Zankov, *Despre obiectul și metodele de cercetare ale didacticii*, EDP, 1963. Indicații generale privind tehnica elaborării unei lucrări pe bază de experiment: S. F. Trelease, *How to write scientific and technical papers*, Baltimore, 1958, XII + 185 p. Desfășurarea unei cercetări metodico-științifice la istorie este prezentată analitic de M. Vișan, C. Dinu, Rea Silvia Bărbuleanu, *Cu privire la problema însușirii noțiunilor de istorie în școala generală*, în *Studii și cercetări de didactică modernă* EDP, 1967, p. 276—292. Articole referitoare la lucrările metodico-științifice de istorie, E. Bichman, L. Georgian, *Lucrările metodico-științifice, mijloc de îmbunătățire a lecțiilor*, în „Gazeta Învățămîntului”, 1964, nr. 742; A. Iordănescu, *Recomandări privind alcătuirea unei lucrări de metodică*, în „Caiet metodic de istorie”, I, 1970.

conținut ale predării? Vom veni cu ipoteze, cu amănunte, vom analiza concluziile discutabile, controversale istoricilor? Recomandabil este să respectăm selecția cantitativă și calitativă realizată în programele școlare. Dacă cercetarea este inițiată în scopul îmbunătățirii programelor și manualelor de istorie, atunci se pot discuta mai amplu în lucrare în lumina noilor cuceriri ale științei istorice problemele de conținut, se poate propune completarea, reconsiderarea unor teme, sau chiar o nouă structură și sistematizare a materialului în cadrul obiectivului de învățământ. Fără a absolutiza deci ponderea mai mare a conținutului pedagogic-metodic al lucrării față de cel istoric, subliniem însă că aceasta reprezintă una dintre trăsăturile caracteristice ale lucrărilor metodice.

Deși efectuăm activitatea de cercetare în domeniul unei discipline pedagogice (metodica făcând parte dintre didacticele speciale), nu este necesar ca în conținutul lucrării să apară expuneri de pedagogie teoretică. Motivația psiho-pedagogică a temei — dacă este necesară — să o formulăm succint, clar, fără teoretizări ample. Dar alegerea metodelor și procedeele de lucru, analiza experienței pe care o prezentăm și aprecierea rezultatelor cercetării, vor fi argumentate în lumina teoriei pedagogice.

Alegerea judicioasă a temei, stabilirea cu precizie a obiectivului investigației, formularea în mod realist a ipotezei de lucru, în funcție de condițiile și mijloacele de care dispunem pentru efectuarea cercetării, elaborarea planului desfășurării acestei activități sînt factorii care asigură lucrării un conținut valoros.

*

Ca și la celelalte discipline, munca de cercetare în domeniul metodicii istoriei începe cu documentarea, care se continuă pe tot parcursul cercetării și chiar după elaborarea lucrării. O documentare temeinică înainte de fixarea temei și de formularea ipotezei de lucru ne ajută la stabilirea cu precizie a obiectivului investigației, ne scutește de neplăcerea de a constata că datorită unor deficiențe în informarea noastră, am considerat ca dificile sau ca nesoluționate încă, unele teme care de fapt fuseseră rezolvate.

În alcătuirea planului cercetării și uneori chiar în modificarea lui în cursul desfășurării acesteia, documentarea prezintă de asemenea o importanță deosebită. Ea are un caracter multidisciplinar înglobînd lucrări de orientare generală ideologic-politică, de istorie, pedagogie, psihologie, metodică și metodologie.

Cercetarea metodică se realizează în contact nemijlocit cu școala. În toate momentele cercetării trebuie avută în vedere, atît activitatea desfășurată de profesor cît și procesul însușirii cunoștințelor de către elevi. Aprecierea rezultatelor trebuie să includă ambele laturi ale procesului de învățământ.

În sistemul metodelor de cercetare adecvate scopului nostru, un loc deosebit îl ocupă observația directă, care constă în urmărirea de către cercetător a diferitelor aspecte ale procesului predării istoriei potrivit unui scop bine precizat, și conform planului de cercetare. Deși necesită o tehnică mai simplă, observația are un mare rol în cercetarea de metodică istoriei. Ea

poate dezvălui atît cauzele unor deficiențe în procesul predării, cît și ale unor succese deosebite, ne ajută să găsim și procedee de corectare a greșelilor. Este necesară însă, o cît mai bună organizare a procesului observațional, în primul rînd delimitarea precisă a obiectului observării, a caracteristicilor și etapelor pe care le vom observa. Trebuie planificată cu grijă durata observării, în care se efectuează, de formele auxiliare ale procesului de învățămînt, (cercuri, vizite, excursii etc.). Consemnarea exactă și imediată a rezultatelor observației este o condiție esențială a eficacității acestei metode.

În cadrul metodei observației pot apare variante: observația integrală, care privește totalitatea lecției, observația selectivă, care se concentrează numai asupra anumitor părți ale lecției și observația provocată, foarte apropiată de metoda experimentală, în care cercetătorul creează anumite situații, cum ar fi de pildă folosirea unor materiale didactice speciale, a unor noi metode și procedee, a unui anumit tip de lecție etc. pentru observarea unor aspecte legate de tema cercetării, sau pentru verificarea datelor obținute. Folosirea mijloacelor tehnice moderne (înregistrarea unor lecții pe bandă de magnetofon, televizarea lor etc.) permite eliminarea factorilor subiectivi care pot influența rezultatele observației. Se poate asigura astfel, sesizarea riguroasă a efectelor unor modificări introduse intenționat în lecție, consemnarea obiectivă a răspunsurilor elevilor, urmărirea desfășurării lecției de la distanță etc. Cu ajutorul altor metode de cercetare ca: studiul documentelor școlare, convorbirile, ancheta pedagogică etc. se pot confrunța și completa datele culese.

Pentru ca observația să răspundă cerințelor cercetării științifice, trebuie să se respecte și regulile critice. Este necesar de multe ori să se compare rezultatele la care au ajuns mai mulți observatori, sau, cel care efectuează observația să facă, în decursul cercetării un control critic al datelor pe care le-a obținut și să ia măsuri pentru îmbunătățirea procesului de observare.

Un rol important are în cercetarea pedagogică experimentul didactic, metoda prin care cercetătorul intervine și modifică în mod conștient, într-un anumit fel, pe o durată de timp determinată, lecțiile sau alte activități didactice în scopul de a verifica o ipoteză de lucru. Elaborarea și formularea ipotezei de lucru este prima etapă a desfășurării experimentului. În cercetarea de metodica istoriei ipoteza se poate referi la eficiența unor factori instructiv-educativi, la folosirea unor metode și procedee în anumite condiții, a unor tipuri de lecții, sau chiar la introducerea unor noi forme de organizare a procesului de predare. Se pot formula însă și ipoteze legate de o structură nouă a programelor și manualelor, de aspecte ale modernizării predării istoriei etc. Trebuie menționat însă că pentru a putea fi supusă cercetării experimentale, în școală, ipoteza trebuie să fie legată de realitate, de practica și cerințele învățămîntului istoriei în societatea noastră. În etapa următoare, a verificării ipotezei prin experiment — cercetătorul intervine și modifică într-un anumit sens lecția sau alte activități supuse experimentului avînd grijă să mențină stabilitatea condițiilor în care se desfășoară experimentul (factorii invariabili) pentru a observa mai bine efectele manipulării elementului variabil. Se ajunge astfel la strîngerea unui bogat material faptic. În etapa a treia a experimentului se realizează prelucrarea materialului și formularea

concluziilor și generalizărilor care vor fi din nou verificate, îmbinându-se experimentul cu observația pentru studierea efectelor produse de schimbarea sau menținerea factorilor variabili. În cadrul experimentului didactic, se mai folosesc în paralel și alte metode de cercetare: studiul documentelor școlare, convorbirile, anchetele. Rezultatele experimentului sînt interpretate în raport cu cele obținute la clasele de control. Ele pot confirma ipoteza sau ne obligă să o modificăm și uneori, dacă faptele și datele cercetării o infirmă, să renunțăm la ea.

În funcție de scopul cercetării, experimentul are un caracter de constatare, sau de verificare, iar dacă rezultatele sale vor îmbogăți cu soluții noi teoria și practica didactică, el are caracter creator.

Metoda experimentală cere o tehnică perfecționată a cercetării, o strictă organizare, discernămînt în analiza rezultatelor. Pentru reușita experimentului și obținerea unor date concludente trebuie să eliminăm pe cît posibil elementele subiective din condițiile în care se va desfășura activitatea supusă experimentului. Nu pot exista clase sau grupe de elevi identice, dar putem asigura unele condiții de asemănare ca: vîrsta elevilor, nivelul de pregătire, programul de lucru la școală și acasă etc. Realizat în condiții corespunzătoare experimentul servește cercetarea, dar în caz contrar poate dăuna desfășurării acesteia și chiar elevilor din clasele unde s-a efectuat. Nu se poate stabili o clasificare a metodelor după valoarea lor, nici nu se recomandă folosirea exclusivă a uneia. Este vorba de un sistem de metode dintre care una poate fi, într-o anumită fază a cercetării, metoda principală, cea mai eficientă, celelalte fiindu-i temporar subordonate.

*

La sfîrșitul cercetării, sau chiar după încheierea uneia dintre etapele ei — dacă rezultatele acestei etape prezintă un interes deosebit — cercetătorul poate elabora o lucrare pentru a le face cunoscute. În acest scop faptele culese vor fi verificate din nou, grupate și clasificate în funcție de relațiile dintre ele, de trăsăturile comune, de necesitatea evidențierii elementelor noi, apărute în cadrul cercetării. Pe analiza statistică a datelor obținute prin studii observaționale, experiment, sondaje, convorbiri, anchete etc. se vor sprijini concluziile parțiale și generale*.

În structura lucrării vor fi cuprinse :

- Importanța temei în raport cu sarcinile predării istoriei ;
- Scurt istoric al problemei. Bibliografia. Privire critică asupra cercetărilor anterioare ;
- Formularea ipotezei de lucru, motivația psiho-pedagogică și criteriile organizării cercetării. Planul de cercetare, etapele sale, metodele folosite, locul lor în desfășurarea cercetării ;

* Vezi studiul : *Cu privire la problema însușirii noțiunilor de istorie în școala generală*, de Marin Vișan, Const. Dinu, Rea Silvia Bărbuleanu (citat în bibliografia lucrării).

— Rezultatele cercetării, interpretarea lor : expunerea analitică a faptelor, relațiile între faptele observate, însemnătatea acestora în ansamblul problemei. Rezultatele cercetării confirmă ipoteza de lucru, sau impun modificarea ei ?

— *Concluzii* : Stadiul problemei la încheierea cercetării sau a etapei la care ne referim : În ce măsură cercetarea efectuată sprijină sau infirmă concluziile din lucrările altor specialiști ? Ce aduce nou cercetarea ? Cum se pot aplica rezultatele ei în procesul de învățământ ? Perspectivele cercetării : Dacă este necesară continuarea ei și ce a mai rămas de rezolvat ?

Numeroase variante pot apare în structura lucrării de metodică istoriei, corespunzător temei abordate, criteriilor de organizare a cercetării, spiritului creator al autorului. Caracterul lucrării poate varia și în raport cu conținutul ei. Ea poate fi o comunicare, dacă are ca scop principal să prezinte o contribuție personală într-o problemă de metodică istoriei sau un studiu dacă autorul tratează numai o parte a problemei, analizând datele obținute în scopul elucidării unui aspect, care poate fi integrat mai târziu într-o lucrare de sinteză.

Activitatea de cercetare științifică în domeniul metodicii istoriei ca și cea de specialitate contribuie la autoperfecționarea profesorului, constituind totdeodată și un mijloc important de ridicare a calității învățământului. O serie de probleme își așteaptă cercetătorii. Se impune un studiu aprofundat al relației între instructiv și formativ în predarea istoriei, între însușirea cunoștințelor de istorie și dezvoltarea capacității elevilor de a le prelucra și folosi în mod independent, între activitatea de instruire desfășurată de profesor și modalitățile de creștere a rolului elevilor în cadrul acestei activități. Este necesar să se continue cercetarea asupra procedeele de folosire a mijloacelor tehnice moderne în predarea istoriei și a influenței mijloacelor Mass-media asupra învățământului. Ar trebui să se elaboreze manuale experimentale, de istorie, să se inventarieze terminologia științifică inclusă în actualele manuale și să se verifice experimental posibilitatea însușirii și folosirii ei de către elevi. Profesorii, care au nemijlocită legătură cu practica didactică, ar putea aduce o contribuție valoroasă în rezolvarea acestor probleme.